

Kunskapsskolan i Sverige AB
Box 92 146
120 08 Stockholm

2009-12-18
1 (13)
Dnr:40-2009:1745

Rektor/skolchef vid Kunskapsskolan
Björnstjernegatan 8
271 39 Ystad

Kvalitetsgranskning av arbetet vid trakasserier och kränkande behandling vid den fristående skolan Kunskapsskolan i Ystad kommun

Inledning

Skolinspektionen genomför en kvalitetsgranskning av skolornas arbete vid trakasserier och kränkande behandling under höstterminen 2009. Granskningen av den fristående skolan Kunskapsskolan, belägen i Ystad kommun ingår i detta projekt.

Övergripande information om kvalitetsgranskningen finns på Skolinspektionens webbplats (www.skolinspektionen.se/kvalitetsgranskning/).

Skolinspektionens kvalitetsgranskningar ska bidra till förbättrad måluppfyllelse genom att tydliggöra behov av utveckling inom prioriterade områden, så att skolor, övriga verksamheter och huvudmän ges ökade förutsättningar för att genomföra förbättringar.

Skolinspektionens kvalitetsgranskningar initieras med utgångspunkt i en nationell risk- och väsentlighetsanalys. Med denna som grund inriktas kvalitetsgranskningen mot områden i behov av förbättring samt mot huvudmän och/eller skolor. Dessa granskas utifrån i förväg fastställda perspektiv och frågeställningar.

De styrdokument som gäller för svenskt utbildningsväsen stadgar nolltolerans mot att barn, elever och studerande utsätts för kränkningar, diskriminering eller trakasserier.

Trots kravet på nolltolerans visar olika undersökningar, samt erfarenheter från den regelbundna tillsynen och från enskilda anmälningsärenden, att det inte är ovanligt att barn och elever blir kränkta och/eller trakasserade i svensk skola.

Skolinspektionen har därför valt att genomföra en kvalitetsgranskning med inriktning mot skolornas arbete vid trakasserier och kränkande behandling. Syftet med granskningen är att bidra till att förhindra förekomsten av trakasserier och kränkande behandling vid de granskade skolorna. Totalt har 50 skolor granskats i landet.

Kravet på skolorna att bedriva ett effektivt förebyggande, förhindrande och åtgärdande arbete understryks och konkretiseras i granskningen. Skolinspektionen avser därmed

bidra till att öka de granskade skolornas kunskap om vilket arbete som krävs för att förebygga och förhindra att kränkningar och trakasserier uppstår.

Granskningens resultat ska spridas till skolor och huvudmän som inte ingår i projektet. Resultaten kan därmed utgöra ett underlag för ett förbättringsarbete i hela landet.

Resultatet av Skolinspektionens kvalitetsgranskning redovisas dels i en övergripande rapport, dels i rapporter med bedömningar för varje granskad skola. Där tar Skolinspektionen ställning till om skolan uppfyller skolförfattningarnas krav och med vilken kvalitet arbetet bedrivs. I de fall behov av åtgärder framkommit ansvarar huvudmannen för att åtgärder vidtas.

Kunskapsskolan har ingått i kvalitetsgranskningen och resultatet redovisas i detta beslut. Underlaget till beslut består av dokument från skolan samt av information som samlats in vid besök på skolan den 8–9 oktober 2009. I skolan genomfördes samtal med ett urval av personal och elever samt med skolledning och elevhälsoteam. Beslutet grundar sig också på annan information som finns i Skolverkets nationella uppföljningssystem eller annat offentligt material. Företrädare för skolan har beretts möjlighet att ge synpunkter på sakinnehållet som ligger till grund för kvalitetsgranskningens beslut.

Ansvariga för kvalitetsgranskningen på Kunskapsskolan har utredarna Angerd Eilard och Litza Aschan varit.

Fråge-/granskningsområden

Lagen om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever upphörde att gälla den 1 januari 2009. Idag finns bestämmelserna istället i två lagar, dels i 14 a kap. skollagen, dels i diskrimineringslagen.

14 a kap. skollagen innehåller bestämmelser som har till ändamål att motverka kränkande behandling av barn och elever. Med kränkande behandling avses ett uppträdande som utan att vara diskriminering enligt diskrimineringslagen kränker ett barns eller en elevs värdighet. Det är Skolinspektionen som har tillsynen över att 14 a kap. skollagen följs.

Diskrimineringslagen innehåller bl.a. bestämmelser som har till ändamål att motverka diskriminering av barn och elever. Med diskriminering avses direkt och indirekt diskriminering, instruktioner att diskriminera samt trakasserier och sexuella trakasserier. Med trakasserier avses ett uppträdande som kränker någons värdighet och som har samband med någon av diskrimineringsgrunderna kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder, sexuell läggning eller ålder. Med sexuella trakasserier avses ett uppträdande av sexuell natur som kränker någons värdighet. Diskrimineringsombudsmannen ska utöva tillsynen över att diskrimineringslagen följs.

14 a kap. skollagen och diskrimineringslagen innehåller bestämmelser som ålägger huvudmannen att vidta aktiva åtgärder bl.a. i form av åtgärder för att förebygga och

förhindra kränkande behandling respektive trakasserier samt skyldighet att utreda och vidta åtgärder vid kännedom om att ett barn eller en elev anser sig ha blivit utsatt för kränkande behandling respektive trakasserier.

Skolinspektionen har med utgångspunkt i 14 a kap. skollagen utifrån forskning, utvärdering och beprövad erfarenhet granskat det arbete som bedrivs i skolorna inom tre frågeområden.

1. Fungerar skolans systematiskt förebyggande arbete för att motverka trakasserier och kränkande behandling av barn och elever?

- *Fungerar skolans rutiner för att upptäcka kränkningar och trakasserier?*

Inom detta frågeområde har skolans arbete med att förebygga och förhindra att barn och elever utsätts för kränkande behandling och trakasserier granskats. En viktig komponent i detta arbete är att utifrån en kartläggning av skolans behov upprätta plan mot kränkande behandling och likabehandlingsplan. Granskningen har också undersökt om skolan arbetar för att vara en social gemenskap där varje elev kan vara accepterad som den person han eller hon är. Vidare har det undersökts om skolan säkerställer att olika typer av trakasserier och kränkningar uppmärksammas och kommer till personalens kännedom.

2. Har skolan ett normkritiskt förhållningssätt?

Inom frågeområdet har granskats om personal tillsammans med elever återkommande reflekterar över sitt egna förhållningssätt, värderingar och normer samt den betydelse dessa kan ha för att kränkningar och trakasserier kan uppstå. Vidare har det undersökts om personalen reagerar lika allvarligt på alla former av trakasserier och kränkningar samt om personalen reflekterar kritiskt över de metoder de använder.

3. Fungerar skolans rutiner så att kränkningar och trakasserier upphör när det blivit känt att ett barn eller elev blivit kränkt och trakasserat?

- *Använder skolan program utifrån forskning och/eller beprövad erfarenhet i sitt arbete mot trakasserier och kränkningar?*

Inom frågeområdet har det undersökts om skolan har rutiner för att tillse att kränkningar och trakasserier omedelbart upphör då de kommer till personalens kännedom. Vidare har det granskats vilka rutiner skolan har i fall då personal utsätter elever för trakasserier eller kränkande behandling. Om skolan använder sig av program/programkomponenter utifrån forskning och/eller beprövad erfarenhet har undersökts. Skolinspektionen har också undersökt om skolan analyserar orsaker till olika fall av kränkningar och trakasserier och anpassar sitt arbete efter denna analys.

Beskrivning av besökt skola

Kunskapsskolan är en fristående grundskola för årskurserna 6–9 i Ystad kommun och del av utbildningskoncernen Kunskapsskolan i Sverige AB, med huvudkontor i Stock-

holm och regionchef i Malmö. Upptagningsområdet består av Ystad och kringliggande kommuner. På skolan fanns vid tidpunkten för Skolinspektionens besök 337 elever uppdelade i 16 klasser eller basgrupper, som de kallas på "Kunskapsskolorna", fyra per årskurs. En något större andel flickor (57 procent) än pojkar (43 procent) går på skolan. Cirka 10 procent av eleverna är berättigade till modersmålsundervisning.¹

Den nuvarande rektorn har haft ansvaret för skolan sedan starten år 2000, bortsett från läsåren 2007-09 då han tjänstgjorde på annan närliggande "Kunskapsskola". Han återkom till Ystad-skolan till terminsstart innevarande termin efter vad som i skolans kvalitetsredovisning beskrivs som en period av dåligt arbetsklimat, orsakat av hög arbetsbelastning delvis till följd av ett datorhaveri. Navet i Kunskapsskolans utbildningskoncept är en digital kunskapsportal, som ständigt ska vara tillgänglig för alla, såväl lärare och elever som föräldrar, och varifrån både elever och lärare hanterar en betydande del av sitt arbete. Därutöver är lärartätheten på skolan låg, 5,2 lärare per hundra elever.² Många lärare har liksom rektorn själv varit med från starten eller åren närmast därefter.

Skolinspektionens iakttagelser

Årlig plan mot kränkande behandling

Enligt skollagen³ ska huvudmannen se till att en årlig plan mot kränkande behandling upprättas. På motsvarande sätt stadgar diskrimineringslagen⁴ att en likabehandlingsplan ska upprättas varje år. Det finns inget som hindrar att verksamheten respektive skolan för samman den årliga planen mot kränkande behandling med likabehandlingsplanen till ett dokument. Den årliga planen mot kränkande behandling ska vidare innehålla en översikt över de åtgärder som behövs för att förebygga och förhindra kränkande behandling av barn och elever. Planen ska innehålla en redogörelse för vilka av dessa åtgärder som avses att påbörjas eller genomföras under det kommande året. Enligt Skolverkets allmänna råd om att främja likabehandling och förebygga diskriminering, trakasserier och kränkande behandling⁵ bör planen bland annat innehålla de slutsatser som kan dras av kartläggningarna om situationen i verksamheten, konkreta mål för och beskrivningar av de insatser som ska genomföras under året för att förebygga diskriminering, trakasserier och kränkande behandling samt en ansvarsfördelning för detta. Vidare anges att planen bör innehålla en tydlig ansvarsfördelning och tydliga rutiner för akuta och uppföljande åtgärder avseende inträffade kränkningar och hur dessa ska dokumenteras. Enligt förordningen om barns och elevers deltagande i

¹ Uppgifter enligt Skolverkets databas SIRIS 2009-11-11

² Genomsnittet i kommunen för samtliga huvudmän är 7,3 lärare per hundra elever och i riket 8,4 (Skolverkets databas SIRIS 2009-11-11).

³ 14 a kap. 8 § skollagen (1985:1100)

⁴ 3 kap. 16 § diskrimineringslagen (2008:567)

⁵ Skolverkets allmänna råd om att främja likabehandling och förebygga diskriminering, trakasserier och kränkande behandling (SKOLFS 2009:38)

arbetet med planer mot diskriminering och kränkande behandling⁶ ska planerna upprättas, följas upp och ses över under medverkan av barnen eller eleverna vid den verksamhet för vilken planen gäller.

De dokument för innevarande år som inspektörerna fick se kallades vid tidpunkten för besöket endast "Likabehandlingsplan" och lagstödet var formellt inte uppdaterat enligt den senaste lagstiftningen, trots att planen angavs gälla för år 2009. Likabehandlingsplanen var under pågående utarbetning, dock ännu främst koncernövergripande och inte anpassade efter Ystad-skolans lokala förhållanden. Det fanns ingen riktig kartläggning eller analys över riskområden på skolan, vilket exempelvis omöjliggör en årlig uppföljning.

Tanken är att den årliga planen ska utgöra ett aktivt redskap i skolans arbete för att förebygga och förhindra kränkande behandling, och därmed underlätta för skolorna att leva upp till lagstiftningens krav. Elever skall medverka i upprättandet av planen⁷ och den skall göras känd hos föräldrar/vårdnadshavare⁸. Så hade inte skett på Kunskaps-skolan. Processen kring arbetet och utformningen av planerna var delegerat till kuratorn. Planen hade vid tidpunkten för Skolinspektionens besök ännu inte presenterats för alla de aktuella grupperna och var följaktligen inte känd eller förankrad i verksamheten, varken hos personalen, eleverna eller hos deras föräldrar/vårdnadshavare. Några elever berättade att de möjligen känner till att det finns en likabehandlingsplan, men knappast någon, inte ens i skolans kamratsödjarteam, hade någon klar uppfattning om vad planen innehåller. Inte heller personalen tycktes ha någon tydlig kännedom om innehållet i likabehandlingsplanen. Kuratorn har emellertid väl utvecklade tankar om hur planen framöver ska förankras.

Skolinspektionen bedömer att Kunskapsskolans likabehandlingsplan/årliga plan mot kränkande behandling inte uppfyller lagstiftningens krav. Planen har inte upprättats under medverkan av elever.

Förebyggande och förhindrande arbete mot trakasserier och kränkande behandling

Skolans värdegrund beskrivs i skollagen⁹ och läroplanen.¹⁰ Verksamheten ska utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och skolan ska

⁶ 2 § förordning (2006:1083) om barns och elevers deltagande i arbetet med planer mot diskriminering och kränkande behandling

⁷ 2 § förordning (2006:1083) om barns och elevers deltagande i arbetet med planer mot diskriminering och kränkande behandling

⁸ Se Skolverkets allmänna råd om att främja likabehandling och förebygga diskriminering, trakasserier och kränkande behandling (SKOLF5 2009:38) samt *Förebygga diskriminering och kränkande behandling. Främja likabehandling. En handledning för att utforma en likabehandlingsplan/plan mot kränkande behandling i skolan.* (2009) DO, BEO & Skolinspektionen

⁹ 1 kap. § 2 skollagen (1985:1100)

¹⁰ Förordning (SKOLF5 1994:1) om läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet (Lpo 94)

sträva efter att vara en levande social gemenskap som ger trygghet samt vilja och lust att lära. Enligt skollagen¹¹ ska huvudmannen se till att det inom ramen för varje särskild verksamhet bedrivs ett målinriktat arbete för att motverka kränkande behandling av barn och elever. Vidare ska huvudmannen, enligt skollagen, se till att det vidtas åtgärder för att förebygga och förhindra att barn och elever utsätts för kränkande behandling. Enligt läroplanen¹² ska alla som arbetar i skolan medverka till att utveckla elevernas känsla för samhörighet, solidaritet och ansvar för människor också utanför den närmaste gruppen.

Kunskapsskolan arbetar enligt ett individualiserat datorstött koncept. Varje skoldag börjar med morgonsamling och avslutas med återsamling i de respektive basgrupperna, där dagens planering stäms av, men för övrigt arbetar eleverna helt och hållet i egen takt och med olika uppgifter. De tar paus och lunch när de själva känner för det och skriver upp sig för att delta i föreläsningar och work shops. Vissa moment, såsom föreläsningar och kommunikationspass, är dock obligatoriska. På morgonsamlingen tittar man på TV4-nyheterna, vilket enligt de uppgifter inspektörerna tar del av brukar följas av en diskussion.

Varje vecka har eleverna ett individuellt handledningsmöte med sin basgruppshandledare (skolans motsvarighet till klasslärare). Den personliga handledningen framhävs av både de lärare som inspektörerna samtalar med och rektorn som något unikt och som grundbulten i det individualiserade konceptet. Härigenom menar man att alla elever blir sedda och uppmärksammade utifrån sina speciella behov och de individer de är.

En relativt stor del av de elever som kommer till Kunskapsskolan i årskurs sex har, berättar rektorn, varit utsatta eller utstötta på tidigare skolor, men får här en chans att, som det uttrycktes, "vara sig själva". Detta stämmer överens med både personalens och elevers egna utsagor. Det finns således relativt många elever med särskilda behov på skolan. En annan elevgrupp som sätter sin prägel på Kunskapsskolan är de mycket studiemotiverade eleverna. Det förefaller som om denna mix av olika elevbakgrunder skapar en ovanligt tillåtande miljö. Trots att skolan är relativt stor framkom det princip i samtliga intervjuer att den präglas av ett familjärt socialt klimat och en känsla av att alla känner alla. En positiv aspekt av mixen och individualiseringen framhölls också av eleverna i form av åldersgränsöverskridande, att "man får kompisar över åldersgränserna".

Kunskapsskolans utbildningskoncept innebär vidare att alla skolor inom koncernen har en likartad arkitektur, enligt en modell som innebär öppenhet och synlighet. Det finns av säkerhetsskäl endast en ingång till skolorna, vilken på Ystad-skolan vetter in mot en reception/cafeteria, där eleverna mottas varje morgon, bland annat av kurator och "skolmormor". En elev som inte dyker upp och inte anmält frånvaro i förväg ringer man omgående hem till. I receptionen arbetar också skolans koordinatör som har en

¹¹ 14 a kap. 6 § skollagen (1985:1100), jämför 3 kap. 14 § diskrimineringslagen (2008:567)

¹² Avsnitt 2.1, förordning (SKOLFS 1994:1) om läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet (Lpo 94)

viktig "alltiallo"-funktion och tillsammans med "skolmormor" bland annat håller ett extra öga på nya elever. Alla klass-/grupprum har glasväggar, vilket överlag innebär att det är svårt att undgå att bli sedd. Endast storföreläsningsarenan är inbyggd. Även rektors rum har glasväggar, vilket gör att rektorn ser vad som händer samtidigt som han själv är i högsta grad synlig. Inspektörerna noterade också att rektorn som det föreföll regelbundet fick besök av elever i sitt arbetsrum. På bottenplanet, där för övrigt sjuorna och åttorna håller till, finns också en matsal, som under stora delar av dagen görs om till arbetsutrymme. Eleverna berättade att de inte alltid får plats i matsalen och att man vid något tillfälle har suttit på golvet och ätit. Datorer finns utplacerade lite varstans, enligt uppgifter en per cirka fem elever. Några elever hade egna bärbara datorer med sig. En trappa upp finns sexornas och niornas utrymmen samt en mängd mindre klass- och grupprum, alla med glasväggar. Här var det mycket trångt och stökigt under Skolinspektionens besök. Elever samlades i hopar som köade och väntade utanför klass-/grupprummen eller kring datorerna. Man stod, satt eller till och med låg utsträckt på golvet.

I intervjun med lärargruppen framgick det att en konsekvens av den höga arbetsbelastningen, som nämns i rapportens inledning, hade blivit att "var och en främst sköter sig själv". Det har inte funnits någon tid vare sig för samverkan eller pedagogiska diskussioner. Eventuella lärarlagsmöten går åt till planering eller akuta problem. Svårigheten att finna arbetsro i den öppna miljö som präglar skolan gäller som Skolinspektionen uppfattade det samtliga personalgrupper och även eleverna, och kan illustreras av följande citat från lärargruppen:

Man är alltid tillgänglig. Det gäller både lärare och elever.

Man blir avbruten och aldrig färdig med något.

Detta ställer på en individuell nivå stora krav på flexibilitet. Stämningen beskrevs av eleverna som "bra uppjagad", ibland "så fri att man glider isär" eller att "man gör en massa saker och ibland blir det för mycket skoj". Några berättade att det är svårt att få något gjort i skolan, och att man därför får ta med sig skolarbetet hem. Skolinspektörerna fick intrycket av att miljön uppmuntrar till par- eller grupparbete, eller snarare till att man sitter tillsammans och arbetar. Det skulle kunna beskrivas som att hela skoldagen och arbetssättet på Kunskapsskolan präglas av ett intensivt socialt krav som kanske främst hör till rasterna på andra skolor. Detta kan, även om det finns lärarbemannade tysta rum att uppsöka, vara svårt att hantera och balansera för elever som vill eller behöver arbeta ostört och på egen hand. I en sådan skolmiljö finns vidare en risk för att det skapas stress och frustration hos både elever och personal, vilket i förlängningen i värsta fall kan leda till kränkningar och trakasserier. Någon elev menade vidare att elever som kan konsten att kommunicera med vuxna får fördelar i systemet, medan icke-verbala elever hamnar i skymundan.

Skolinspektionens bedömning är att det finns flera komponenter i Kunskapsskolans koncept och miljö som fungerar förebyggande i arbetet mot trakasserier och kränkande behandling.

Skolinspektionen bedömer dock att risker på grund av stress i skolmiljön behöver kartläggas för att förebygga trakasserier och kränkande behandling*Rutiner för att upptäcka och åtgärda trakasserier och kränkande behandling*

Enligt skollagen¹³ är huvudmannen skyldig att utreda omständigheter och i förekommande fall vidta åtgärder om ett barn eller en elev anser sig ha blivit utsatt för kränkande behandling i samband med verksamheten. För att kunna göra detta måste skolan ha rutiner för att försäkra sig om att trakasserier och kränkningar upptäcks. Enligt Skolverkets allmänna råd om att främja likabehandling och förebygga diskriminering, trakasserier och kränkande behandling¹⁴ bör personalen ha god uppsikt över alla utrymmen och platser, och det bör vidare finnas rutiner för hur akuta situationer ska hanteras och lösas när barn eller elever har utsatts för trakasserier eller kränkande behandling.

I Kunskapsskolans likabehandlingsplan/årliga plan mot trakasserier och kränkande behandling finns rutiner och en angiven ansvarsfördelning för arbetets gång i de fall då trakasserier och kränkningar kommer till skolpersonalens kännedom. Det förefaller också som om dessa rutiner sitter i ryggmärgen hos varje individ i personalgruppen. Även om det i planen, såsom framgått, saknas en kartläggning och analys av riskområden på skolan, tycks personalen ha sådan kännedom. Det framgår bland annat i intervjun med rektorn:

Kartläggning över riskmiljöer görs inte skriftligt, men man pratar med varandra om det och uppmanar vuxna att vara uppmärksamma/./

Skolans öppna utformning innebär att man har överblick och insyn över de flesta utrymmen, men inspektörerna fick samtidigt ett ganska rörigt och ostrukturerat intryck av skolmiljön. I de gemensamma utrymmena var det emellanåt trångt och stökigt. Inspektörerna misstänker att det glasväggarna till trots kan finnas elever eller händelser som förblir osynliga på grund av den trängsel och det kaos som tidvis tycks råda, inte minst på det övre våningsplanet. Inspektörerna konstaterade också att det finns ett undanskymt och delvis oroligt område mellan föreläsningsarenan och rektors rum. Det ovan nämnda bekräftades av elever och personal, men lärarna hävdar främst att man har god överblick och ser det mesta:

Vi är få lärare så vi känner alla. Vi är ute bland eleverna hela dagarna.

Man kan aldrig gömma sig, vare sig du är elev eller lärare.

Bortsett från att det inte finns något rastvaktssystem för utomhusmiljön menar personalen och rektorn att vuxennärvaron i de allmänna utrymmena, den låga lärartätheten till trots, är hög. I detta instämmer de flesta av de intervjuade eleverna, även om vissa

¹³ 14 a kap. 10 § skollagen (1985:1100), jämför 2 kap. 7 § diskrimineringslagen (2008:567)

¹⁴ Skolverkets allmänna råd om att främja likabehandling och förebygga diskriminering, trakasserier och kränkande behandling (SKOLFS 2009:38)

menar att det ibland kan vara svåra att hitta någon vuxen. Alla incidenter dokumenteras dock inte.

De framkom också i både elev- och personalintervjuer att det, även om Kunskapsskolan framför allt framstår som en tillåtande miljö, av och till förekommer kränkningar på skolan, både elever emellan och i något fall mellan vuxna och elever. Bland annat kom det från olika håll till Skolinspektionens kännedom, att det vid tidpunkten för besöket fanns elever på skolan som upplevde sig kränkta eller lurade av sina lärare efter en incident som hade utspelat sig då man var på lägerskola. Rektorns beskrivning av hur man hade hanterat incidenten tyder dock på ett korrekt förfarande.

På Kunskapsskolan är skolkuratoren en nyckelperson i det förebyggande arbetet mot trakasserier och kränkande behandling och hon har också stor kunskap om hur eleverna på skolan mår. Förutom att det är hon som, tillsammans med kuratorerna på övriga skolor i koncernen, utarbetar skolans likabehandlingsplan/årliga plan mot kränkande behandling, är det också hon som ansvarar för skolans kamratstödjarsystem¹⁵, "Amigos". De kamratstödjare som inspektörerna träffade gav intryck av att vara seriösa och engagerade elever, vilka självmant anmält sitt intresse för uppgiften. Någon av dem ifrågasatte dock gruppens funktion och möjliga insatser på skolan:

Nej, jag känner inte att jag gör någon nytta. Har funderat på att dra mig ur.

Vid tidpunkten för Skolinspektionens besök var kamratstödjarna inte kända bland alla elever som inspektörerna talade med eller så förhöll man sig ganska likgiltig till dem:

Jag vet inte, vi skiftar för ingen orkar med att vara Amigos.

Samtidigt framhålls kamratstödjarna i skolans dokumentation, och i de personalgrupper som inspektörerna talade med hänvisades det flitigt till Amigos:

Amigos består av två elever per basgrupp. De är skolans ögon.

Det förefaller som om kamratstödjarna på Kunskapsskolan tillskrivs ett alltför stort symboliskt värde jämfört med den roll de i själva verket har. Det är viktigt att förväntningarna på dem håller sig inom rimliga gränser. Skolans ansvar att ha uppsikt kan inte överföras på eleverna.

Arbetsgången då det gäller hanteringen av eventuell mobbning och kränkande behandling har enligt en av de likabehandlingsplaner som Skolinspektionen fick ta del av på Kunskapsskolan influerats av Farsta-metoden¹⁶, bortsett från att man på Kunskapssko-

¹⁵ Kamrat- eller kompisstödjare har sitt ursprung i det svenska antimobbingprogrammet Friends och ska i korthet fungera som förebilder för hur man kan vara en bra kompis genom att uppmärksamma och ta kontakt med utstötta elever samt vara en länk mellan barn- och vuxenvärlden på skolan (*På tal om mobbning – och det som görs* (2009) Kunskapsöversikt, Skolverket)

¹⁶ Farsta-metoden är ett manualbaserat program eller behandlingsmetod mot akut mobbning, som utvecklades under 1980-talet av mellanstadie-/specialläraren Karl Ljungström. Mobbningen antas kunna lösas på ett relativt enkelt sätt. Grunden är ett individualpsykologiskt perspektiv där orsakerna förklaras genom deltagarnas personliga egenskaper. Farsta-metoden har kritiserats av Skolverkets inspektion för att den rekom-

lan i högre grad kopplar in och informerar elevernas föräldrar/vårdnadshavare. Eleverna ges dock först tillfälle att göra det själva. Man följer inte heller Farsta-konceptet till punkt och pricka. Rekommendationen inom senare forskning är att skolorna bör vara både försiktiga och flexibla i användandet av mobbingförebyggande program, då det inte finns något universalprogram som passar för alla situationer.¹⁷

I en rapport från Brottsförebyggande rådet¹⁸ betonas hur viktigt det är att alla på skolan är delaktiga för att man ska lyckas minska mobbning. Skolledningen såväl som lärare och övrig skolpersonal bör ha en gemensam uppfattning om hur man ska agera, vilket kräver intern samverkan och dialog. Av vad som tidigare har framgått om arbetsbelastningen, som varit så hög att det inte funnits tid för några pedagogiska diskussioner, tycks Kunskapsskolan delvis brista på denna punkt.

Skolinspektionen bedömer att skolan behöver förbättra rutinerna för dokumentation av incidenter och utredningar.

Skolinspektionen bedömer att skolan behöver systematisera och samordna sina insatser för att upptäcka och åtgärda trakasserier och kränkande behandling.

Normkritiskt förhållningssätt

I Skolverkets rapport *Diskriminerad, trakasserad, kränkt?*¹⁹ framgår det att en viktig uppgift för skolans personal inte bara är att förmedla och hos barn och elever förankra läroplanens grundläggande värden, utan också att reflektera kritiskt kring de metoder som används och inte minst kring sina egna normer och värderingar, liksom kring sin roll som normskapare. Tillsammans med barn och elever bör man utveckla ett normkritiskt perspektiv och reflektera kring vilka värden och normer som förekommer i verksamheten, liksom vilka normer som är möjliga att förändra.

Skolinspektionens intryck är att Kunskapsskolans förebyggande värdegrundsarbete framför allt handlar om det förstnämnda, det vill säga att förmedla skolans, samhällets och läroplanens värdegrund, och i mindre grad om ett normkritiskt förhållningssätt. Ett normkritiskt perspektiv innebär helt enkelt att man problematiserar rådande normer i stället för det eller den som råkar avvika från dessa. Det uppges i intervjuerna att skolan har ett tillåtande klimat, vilket uppmuntrar eleverna att vara sig själva, men elever beskrivs också såsom "udda". Att "vara sig själv" har för övrigt blivit något av ett modeord. Frigörelsen från gamla roller och ideal leder till nya tvingande strukturer och ideal. Att vara sig själv på "rätt sätt" kan till och med vara svårare än att anpassa sig till en viss samhällsroll, och innebär bland annat att eventuella misslyckanden faller tillbaka

menderar att man väntar med att informera föräldrarna, vilket strider emot både läroplanen och Skolverkets allmänna råd.

¹⁷ På tal om mobbning – och det som görs (2009) Kunskapsöversikt, Skolverket

¹⁸ Alvant, Per (2009) Effekter av anti-mobbningsprogram – vad säger forskningen? Brottsförebyggande rådet

¹⁹ *Diskriminerad, trakasserad, kränkt? Barns, elevers och studerandes uppfattningar om diskriminering och trakasserier* (2009), Rapport 326, Skolverket, s.99

på individen själv som person. Detta blir exempelvis tydligt i sammanhang där mobbade barn skuldbeläggs för att marginalisera sig själva. Professor Solveig Häggglund²⁰ lyfter i detta avseende fram hur vissa företeelser, "som av etiska, moraliska eller andra skäl egentligen borde ifrågasättas och motarbetas" ibland blir så vardagliga och "normaliserade" att ingen ser eller bryr sig särskilt mycket om att de förekommer. Än mindre går de då att kritisera eller ifrågasätta. Detta resonemang kan exempelvis även appliceras på detta att "vara sig själv" och att vara "udda".

Ett annat exempel som illustrerar det Häggglund beskriver är den intervjuade lärargruppens spontana svar på inspektörernas fråga om huruvida det förekommer kränkningar, trakasserier eller mobbning på skolan. Såsom brukligt är löd svaren ungefär: "Det förekommer väl alltid", "Det vore väl konstigt annars" eller "Det går väl aldrig att undvika". Utifrån det faktum att det sedan år 2006, då lagstiftningen om förbud mot diskriminering, trakasserier och kränkande behandling av elever skärptes²¹, ska råda nolltolerans i fråga om dessa företeelser, bör sådana svar från vuxenvärlden problematiseras. Föreställningar om att mobbning eller uteslutning skulle vara ett "naturligt" och ofrånkomligt fenomen måste för att skolan ska kunna leva upp till lagstiftningen motarbetas.²²

På samma sätt bör skolan problematisera sina arbetsmetoder. Kunskapsskolan har som framgått delvis influerats av Farsta-metoden och indirekt även av Friends, vars tankar ju ligger till grund för fenomenet kamrattstödjdare i allmänhet. Dessa koncept grundar sig enligt en Skolverksrapport²³ i ansatser där orsakerna till eventuell mobbning eller uteslutning i första hand förklaras utifrån individual- respektive socialpsykologiska egenskaper, vilket ger en förenklad bild av situationer där barn kränks och utesluts. Kamrattstödjdarnas roll är för övrigt på flera sätt problematisk och problematiserades också av vissa elever. De får en särskild position på skolan som länk mellan kamrattskulturen och vuxenvärlden, där de måste kunna balansera sina relationer till både mobbare och utstötta såväl som övriga skolkamrater. Detta kan i sig bidra till att förhöja deras sociala status, men å andra sidan lika gärna till motsatsen. Någon särskilt hög status verkade de inte heller ha på Kunskapsskolan. Skolinspektionen noterar att ett normkritiskt förhållningssätt inte förekommer mer än på en individuell nivå, hos enstaka individer.

Skolinspektionen bedömer att personalen behöver ges möjlighet att analysera och synliggöra sitt arbetssätt, sin elevsyn samt sin egen roll som normskapare.

Skolinspektionen bedömer att ett normkritiskt förhållningssätt behöver utvecklas tillsammans med eleverna.

²⁰ Se t.ex. Häggglund, Solveig "Banal mobbning – en vardagsföreteelse i förskola och skola" i Thors, Christina (red.) *Uttömt – en bok om mobbning* (2007) Lärarförbundet, s. 97-108

²¹ Denna lagstiftning upphörde 2009-01-01 men överfördes då till Skollagens (1985:1100) kap. 14a samt Diskrimineringslagen (2008:567).

²² Jfr *På tal om mobbning – och det som görs* (2009) Kunskapsöversikt, Skolverket, s.29

²³ *På tal om mobbning – och det som görs* (2009) Kunskapsöversikt, Skolverket

Skolinspektionens slutsatser och beslut

Fungerar skolans systematiskt förebyggande arbete för att motverka trakasserier och kränkande behandling av barn och elever?

Även om personalen på Kunskapsskolan i praktiken har kännedom om den lokala skolmiljön och en del väl inarbetade rutiner, har denna kunskap hittills inte dokumenterats i någon större utsträckning eller sammankopplats med värdegrundsarbetet och likabehandlingsplanen/den årliga planen mot kränkande behandling. Å andra sidan har en del av det som verkligen *har* skrivits inte någon riktig förankring i vardagen, exempelvis likabehandlingsplanen och kamratstöderna. Med andra ord tycks det finnas att glapp mellan en symbolisk eller retorisk nivå och vardagspraktiken på Kunskapsskolan i Ystad. Detta kan tänkas bero på att det handlar om en utbildningskoncern, där det framskrivna har formulerats för att passa samtliga skolor i koncernen, medan den vardagliga praktiken i den aktuella verksamheten inte har dokumenterats i tillräcklig utsträckning.

Skolan behöver bättre förankra sin årliga plan mot kränkande behandling/likabehandlingsplan hos personalen liksom hos eleverna och deras föräldrar/vårdnadshavare. Eleverna ska vara delaktiga i själva utformandet av planen. Därutöver behöver skolans kartläggning och dokumentation av incidenter och riskområden förbättras.

Har skolan ett normkritiskt förhållningssätt?

Kunskapsskolan präglas av en tillåtande miljö, men inte av ett normkritiskt förhållningssätt, mer än möjligtvis hos enstaka individer. Skolan behöver utveckla ett normkritiskt förhållningssätt i hela verksamheten och rekommenderas att utifrån ett normkritiskt perspektiv att se över elevernas arbetsro.

Fungerar skolans rutiner så att kränkningar och trakasserier upphör när det blivit känt att ett barn eller elev blivit kränkt och trakasserat?

Skolans rutiner för att komma till rätta med trakasserier och kränkande behandling fungerar, men skolan måste förbättra rutinerna kring arbetet med att utreda och dokumentera uppkomna incidenter samt utvärdera de åtgärder man sätter in.

Skolinspektionen har i sin kvalitetsgranskning identifierat ett antal områden som huvudmannen måste åtgärda eller behöver förbättra för att förhindra att kränkningar och trakasserier uppstår. Nedanstående punkter visar vilka områden som måste åtgärdas respektive områden där förbättringsåtgärder behövs.

Områden som måste åtgärdas

- Skolinspektionen bedömer att Kunskapsskolans likabehandlingsplan/årliga plan mot kränkande behandling inte uppfyller lagstiftningens krav. Planen har inte upprättats under medverkan av elever.

Områden som behöver förbättras

- Skolinspektionen bedömer att risker på grund av stress i skolmiljön behöver kartläggas för att förebygga trakasserier och kränkande behandling.
- Skolinspektionen bedömer att skolan behöver förbättra rutinerna för dokumentation av incidenter och utredningar.
- Skolinspektionen bedömer att skolan behöver systematisera och samordna sina insatser för att upptäcka och åtgärda trakasserier och kränkande behandling.
- Skolinspektionen bedömer att personalen behöver ges möjlighet att analysera och synliggöra sitt arbetssätt, sin elevsyn samt sin egen roll som normskapare.
- Skolinspektionen bedömer att ett normkritiskt förhållningssätt behöver utvecklas tillsammans med eleverna.

Uppföljning m.m.

Kunskapsskolan i Sverige AB ska senast inom fyra månader från dagen för beslutet, dvs. senast den 18 april 2010 till Skolinspektionen, avdelningen i Lund²⁴, redovisa vilka åtgärder som vidtagits med anledning av beslutet.

På Skolinspektionens vägnar

Carina Abréu
Avdelningschef

Angerd Eilard
Utredare

I ärendets slutliga handläggning har också enhetschef Lotta Kårlind, enhetschef Hans Larson, undervisningsråd Anna Wide samt utredare Litza Aschan deltagit.

²⁴ Skolinspektionen, Gasverksgatan 1, 222 21 Lund